

INDICELE DEZVOLTĂRII UMANE. ROMÂNIA ÎN CONTEXT INTERNAȚIONAL

IOAN MĂRGINEAN

***I**n studiul de față sunt analizate valorile Indicelui Dezvoltării Umane (IDU) și ale indicatorilor componenți, respectiv Produsul Intern Brut pe locuitor, Speranța de Viață la naștere și Indicele Educației (Rata de Cuprindere Școlară și Rata de Alfabetizare). Totodată, este evidențiată poziția României, din perspectivă comparativă, în perioada 1980–2007, în privința valorilor IDU și a elementelor componente și se fac recomandări pentru îmbunătățirea stărilor de fapt existente, având în vedere faptul că România se situează la coada clasamentului țărilor membre UE și în urma multor alți țări la nivel mondial.*

***Cuvinte-cheie:** indicele dezvoltării umane, produsul intern brut pe locuitor, speranța de viață la naștere, indicele educației, rata de cuprindere școlară și rata de alfabetizare.*

Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) publică, începând cu anul 1990, un raport al dezvoltării umane „Human Development Report”. Principala contribuție a acestui raport este calculul unui Indice (Index) al Dezvoltării Umane (IDU), inițial pentru 130 de țări, ulterior s-a ajuns la 182 de țări. Valoarea IDU se înscrie pe intervalul 0–1.

Elaborarea indicelui dezvoltării umane survine pe fondul preocupărilor de constituire a unui sistem de indicatori sociali. Preocupările de acest gen s-au regăsit atât în abordările specialiștilor cât și ale diferitelor guverne și ale organismelor internaționale, începând cu deceniul VI al secolului trecut (R. Bauer, ed., 1966; United Nations Organisation, 1989).

După mai multe tatonări, la determinarea IDU s-a generalizat utilizarea a patru indicatori pentru trei domenii. Este vorba de domenii și indicatori esențiali pentru dezvoltarea umană și calitatea vieții populației (Mărginean, Bălașa, coord., 2002–2005; Fahey, Nolan, Whelan, 2003). Astfel, se au în vedere indicatori precum: a) **Produsul Intern Brut**, adică valoarea nou creată prin producerea de bunuri și servicii într-o țară (regiune), pentru a exprima bunăstarea (standardul economic). În fapt, la calcularea IDU se utilizează **Produsul Intern Brut pe locuitor exprimat în dolari SUA la paritatea puterii de cumpărare (PPC)**. În acest fel, dacă într-o țară prețurile de piață sunt mai mici decât cele de referință, PIB/loc/ppc \$ este mai mare decât cel care ar rezulta din aplicarea ratei de schimb valutar (Aceasta este și situația

Adresa de contact a autorului: Ioan Mărginean, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, email: imargin@iccv.ro.

României); b) **Speranța de viață la naștere** (sau durata medie a vieții) pentru domeniul sănătății; c) **Gradul de alfabetizare** a populației de vârstă de peste 15 ani și **Rata de cuprindere** școlară a copiilor și tinerilor, pe cele trei cicluri de învățământ: primar-gimnazial, liceal și universitar, pentru educație.

Pentru fiecare domeniu se determină câte un indice, pornind de la valorile indicatorilor respectivi și raportându-i la valorile maxime și minime înregistrate la nivel mondial.

$$I = \frac{\text{Val. Indic la nivel de țară} - \text{Val. Minimă mondială}}{\text{Val. max. mondială} - \text{Val. min. mondială}}$$

În cazul PIB/loc/ppc \$ valorile foarte mari sunt plafonate, iar în formulă se lucrează cu logaritmul numerelor respective, iar pentru indicele ratei de cuprindere școlară maximul mondial este limitat la 100%, deși în realitate el este superior acestei valori, datorită aflului de la generațiile mai vârstnice.

De asemenea, din cei doi indici particulari din domeniul educației se calculează un indice general.

$$I_{ed} = \frac{2 \times I_a + I_{cs}}{3}$$

La calculul IDU intră cu pondere egală cei doi indici individuali și indicele general de educație.

$$IDU = \frac{I_{pib/loc/ppc} + I_{svn} + I_{ed}}{3}$$

De reținut că valorile indicilor componenți ai IDU, dintr-o țară sau alta, depind atât de nivelurile naționale cât și de ceea ce se întâmplă la nivel mondial. Nu este exclus ca, în cazul în care valorile naționale ale indicatorilor componenți ai IDU sunt stabile de la un an la altul, valorile indicilor naționali corespunzător să se modifice, să crească sau să scadă, după cum o modificare în sus sau în jos a statisticilor naționale să se soldeze cu modificări de sens opus ale valorii indicilor pentru o anumită țară, precum și a locului pe care aceasta îl ocupă în ierarhia mondială în privința IDU, în funcție de valorile maxime, respectiv minime, înregistrate la nivel mondial. Contează, deci, pe lângă valorile individuale dintr-o țară sau alta, dimensiunile ecartului dintre valorile naționale și extremele mondiale.

Ultimele date disponibile sunt cele din Raportul PNUD din anul 2009 și sunt calculate pentru anul 2007. În raportul din 2007 și apoi în cel din 2009 s-au recalculat valorile IDU pentru unii ani anteriori, mergându-se chiar mai în urmă, respectiv la anul 1975 (1980, în cazul României).

De-a lungul timpului, țări precum Norvegia, Canada, Olanda, Elveția au avut cea mai înaltă valoare a IDU. În anul 2007, ca și în câțiva ani anteriori, Norvegia se situa în frunte cu un IDU = 0,971, urmată de Australia cu 0,970, în timp ce Nigeria are valoarea cea mai mică (IDU = 0,340) precedată de Afganistan (IDU = 0,352).

La nivelul anului 2007, valoarea IDU pentru România era de 0,837, ceea ce conduce la poziția 63 în lume. Această valoare a rezultat din următoarele niveluri ale

indicilor componenți: $I_{pib/loc/ppc} \$ = 0,804$; $I_{svn} = 0,792$; $I_{ed} = 0,915$. Cu valorile respective, România ocupa pentru cei trei indici locurile 64; 80 și respectiv 48 în lume.

Poziția 63 pe care o ocupă România, în anul 2007, în ceea ce privește valoarea IDU, este una modestă și exprimă o slabă valorificare a potențialului de dezvoltare din țara noastră. De altfel și nominalizarea vecinilor de listă devine ilustrativă pentru performanța slabă a României în acest domeniu. Altfel, cu valoarea identică este Trinidad-Tobago, cu valoare imediat mai mare este Saint Kitts/Nevis (0,838), iar cu valoarea imediat mai mică se situează Muntenegru (0,834).

Cele 182 de țări sunt grupate pe patru categorii în funcție de valoarea IDU. Prima categorie *țările cu nivel foarte înalt de dezvoltare umană* (IDU peste 0,900) cuprinde 38 de țări; categoria a doua *țări cu dezvoltare umană înaltă*, din care face parte și România (IDU între 0,800 și 0,899) are 45 de țări; categoria a treia *țări cu dezvoltare umană, medie* (IDU între 0,799 și 0,500) are 75 de țări; iar categoria a patra *țări cu dezvoltare umană scăzută* (IDU între 0,499 și 0,340) cuprinde 24 de țări.

Înainte de a merge mai departe, trebuie să evidențiem consecințele recalculării, din anul 2009, ale valorilor indicilor componenți ai IDU. Cea mai importantă modificare este legată de calculul PIB/loc/ppc \$ și se bazează pe cercetarea comparativă a Băncii Mondiale din anul 2008. Astfel, față de cercetarea din 1990, când calculul respectiv s-a făcut pe zone geografice, cu câte o țară de referință (Austria pentru Europa), de această dată s-a luat o singură referință, și anume SUA, mai exact valoarea unui dolar SUA la prețuri constante în 2007. Deoarece în această țară prețurile sunt mai mari comparativ cu țările de referință din anii anteriori, iar dolarul s-a depreciat semnificativ în ultimul deceniu, valorile rezultate PIB/loc/ppc\$ pentru o țară sau alta s-au modificat radical. Astfel că, în țările în care prețurile au fost mai mici decât se estimase anterior, sau dimpotrivă au fost mai mari, și valorile indicelui PIB/loc/ppc \$ au crescut sau au scăzut, comparativ cu valorile determinate în anii anteriori. Pentru România corecția a fost în sus, deoarece, prețurile au fost mai mici decât valorile utilizate în cercetările anterioare, prin urmare valorile IDU cresc atât față de cele din rapoartele anuale, cât și cele recalculate în 2007. Așa de exemplu, 0,813 din 2005 se corectează la 0,824, dar România cade de la poziția 60 la poziția 63 în intervalul 2005–2007.

Mai trebuie precizat că la determinarea indicelui PIB/loc valorile statistice mari din 2007 au fost limitate la 40 000 \$, care devine și maximum mondial. Valori peste 40 000\$ se înregistrează în 13 țări (Luxemburg, cu 103 042 \$/loc, Norvegia, 82 480 \$, Qatar, 64 193 \$ etc). În raport cu aceste valori foarte înalte, ca și cu cele din multe alte țări dezvoltate, țările sărace au o situație de-a dreptul îngrijorătoare (Sierra Leone, cu 284 \$, Niger cu 294 \$).

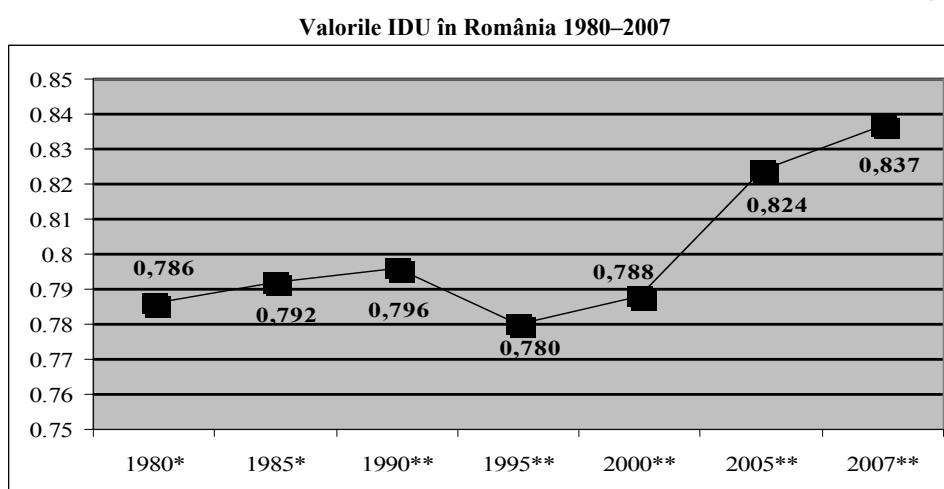
La nivelul UE, România ocupă ultimul loc în privința dezvoltării umane, în abordarea PNUD. Evident că toate fostele țări socialiste, acum membre UE, se situează deasupra României: Bulgaria cu 0,840, ocupă poziția 61, cea mai bine situată țară fiind Slovenia, cu 0,929, poziția 29. De altfel Slovenia, ca și Republica Cehă, sunt singurele țări foste socialiste intrate în prima categorie, a țărilor cu IDU foarte înalt.

În categoria țărilor cu valoare IDU înaltă, dar după România, se află foste țări socialiste, cum sunt: Serbia, Belarus, Albania, Federația Rusă, Macedonia. Cât

privește vecinii noștri teritoriali, Ungaria este situată mult în față, în 2007 ocupa poziția 43 (IDU= 0,879), în timp ce Ucraina și Republica Moldova se aflau pe pozițiile 85 și 117, în categoria țărilor cu nivel mediu al IDU.

După cum se observă din grafic, în perioada 1980–2007, după o scădere a valorii IDU în primii ani de tranziție, s-a recuperat diferența și s-a înregistrat o creștere față de anul 1980.

Grafic 1

Sursa: Human Development Reports UNDP: *2007–2008; **2009.

În intervalul analizat, valoarea IDU în România crește cu 0,051 (6,5%). Dacă avem în vedere însă vecinii de listă ai României din 1980, aceștia erau Kuwait (IDU = 0,789) și Uruguay (IDU= 0,782). Ambele țări devansează cu mult România în anul 2007, ele având creșteri de 0,127 (16%) și respectiv 0,083 (10,6%) și ocupă acum locurile 31 și 50. De fapt, evoluții ascendente se înregistrează într-o serie de țări care între timp devansează România în privința valorii IDU: Oman (creșteri de 55%), Coreea de Sud (31%), Arabia Saudită (25%), Chile (24%), Mexic (23%), Panama (14%), Argentina (10%) etc.

Tabelul nr. 1

România: PIB-ul/locuitor calculat în dolari SUA la PPC

Anul	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2007
Valori calculate anual	–	3 000*	2 800	4 431	6 423	9 060	12 369
Valori recalculat în 2009	8 789	10 100	9 033	8 300	7 868	10 771	12 369

Sursa: Human Development Reports, UNDP, 1990–2009; * 1987.

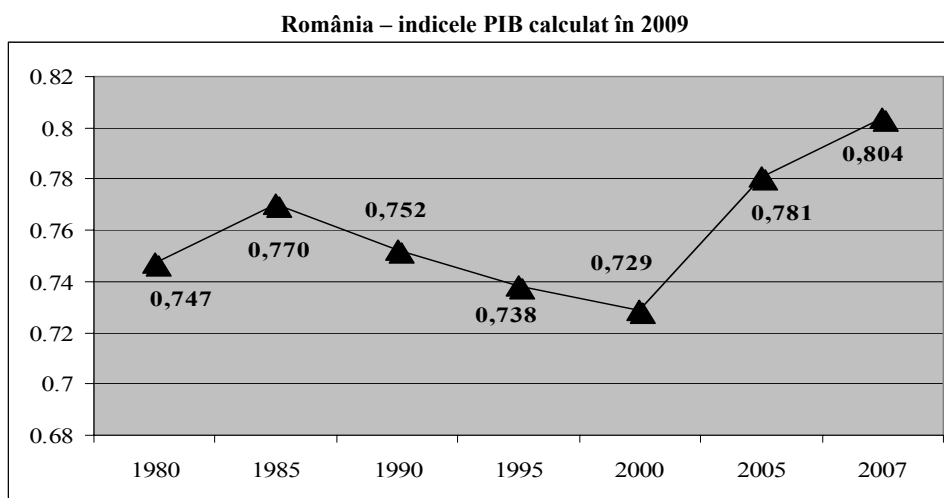
Să urmărim în continuare cum au evoluat, în România, valorile indicatorilor și indicilor corespunzători care intră în alcătuirea IDU. Pentru aceasta vom utiliza datele din Rapoartele Dezvoltării Umane elaborate de către PNUD, de-a lungul

timpului, precum și pe cele recalculat în 2009. Ne referim mai întâi la valorile PIB/loc/ppc \$ și la indicele corespunzător.

Față de nivelul PIB/loc, în valoare de 7 703 \$ la cursul de schimb, înregistrată în România în anul 2007, valoarea este de 1,6 ori mai mare.

La rândul său, indicele PIB scade și el în primul deceniu al tranziției, pentru ca în anul 2007 să se distanțeze față de 1980 cu 0,057 (8%)

Grafic 2

Sursa: Human Development Reports, UNDP, 2009.

Pe plan internațional, în 2007, România ocupă poziția 61 în privința PIB/loc calculat la cursul de schimb și poziția 64 în privința PIB/loc ppc \$.

Situația actuală și perspectiva apropiată nu sunt favorabile creșterii PIB-ului României. După cum este cunoscut, în anul 2009, în multe țări printre care și în România, valoarea PIB-ului a scăzut. Este însă de așteptat ca în anul 2010 să se reia cursul ascendent al evoluției PIB și în România. Cum va arăta acest domeniu va depinde de politicile orientate spre creșterea economică de tip intensiv, ceea ce ar însemna înscrierea în cât mai mare măsură pe trendul societății cunoașterii.

Și în privința indicatorului „Speranța de viață la naștere” se înregistrează o situație modestă, în cazul României. Valorile indicatorului după 1990 se reduc întrucâtva și numai după anul 2000 se reface diferența față de începutul perioadei analizate aici.

Cu valoarea de 72,5 ani, în 2007, durata medie a vieții în România se situează pe poziția 80 în lume. Valoarea cea mai înaltă a Indicatorului la nivel mondial s-a înregistrat în Japonia, de 82,7 ani, iar cea mai mică în Afganistan, de numai 43,6 ani.

Fără îndoială că îmbunătățirea pe viitor a valorii indicatorului Speranța de viață la naștere în România este o urgență și se leagă de alocarea de resurse sporite pentru formarea și remunerarea personalului de specialitate, dotarea spitalelor, accesul populației la îngrijirea sănătății, prevenția, educația pentru sănătate și adoptarea unui stil de viață sănătos.

Tabelul nr. 2

Speranța de viață la naștere (exprimată în ani)

Ani	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2007
România	69,6	69,6	69,4	69,4	70,5	72	72,5
Maximum mondial	76,6	77,8	79	80	81	82,4	82,7

Pentru a vedea cum se situează România în privința resurselor alocate pentru sănătate să reținem, pe baza Raportului PNUD 2009, valoarea de 433 \$/ ppc pe locuitor alocată pentru îngrijirea sănătății în anul 2006, față de valorile din țările UE, care sunt de până la de 4–5 ori mai mari (638 în Polonia, 987 în Ungaria, dar 2 022 în Italia, 2 548 în Germania, 2 729 în Austria și 3 750 în Norvegia), iar cheltuielile guvernamentale pentru sănătate reprezentau, în același an 2006, 12,4% în România, pe când în țările de referință sunt frecvente valori superioare, de până la 17,6% în Germania, respectiv 17,9% în Norvegia.

Referitor la **educație**, cei doi indicatori utilizați au valori de niveluri diferite, așa încât indicele educației are consistență internă relativ redusă. Pe de o parte, **rata de alfabetizare a populației** de vârstă peste 15 ani era de 97,6% în anul 2007, iar România ocupa poziția 54 în lume la egalitate cu Argentina, dar țările din fruntea clasamentului IDU, și nu numai ele, aveau rata de alfabetizare de 100%. Pe de altă parte, **rata cuprinderii școlare** a populației de vârstă corespunzătoare învățământului primar-gimnazial, liceal și universitar a fost de 79,2% la nivelul anului 2007, poziția 56 în lume. Decizia din anul 1990 de a se reduce numărul anilor de școală obligatorie de la 10 la 8 ani a dat înapoi România pentru o perioadă însemnată.

Tabelul nr. 3

Gradul de cuprindere școlară a populației de vârstă corespunzătoare școlii generale, liceului și universității (%)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2007
România	77,5	74,6	66,4	64,9	68,3	77,0	79,2

Gradul de cuprindere școlară în România s-a îmbunătățit după o diminuare importantă, totuși valorile sunt mult inferioare altor țări cum sunt: Cuba, Danemarca, Australia, Noua Zeelandă etc., care au atins 100%, ținându-se seama de faptul că revin în învățământ persoane care au depășit vârsta standard luată în considerare, respectiv 24 de ani.

Ar mai fi de precizat și faptul că valorile sporite ale cuprinderii școlare din ultima decadă au avut loc în condițiile diminuării efectivelor populației de vârstă corespunzătoare, ca urmare a diminuării natalității, începând cu 1990. Astfel că, în fapt, numărul populației școlare a scăzut în România, de la 5,6mil., în anul 1990, la 4,4 mil., în 2007.

Aportul principal la creșterea gradului de cuprindere școlară l-a avut învățământul superior, ale cărui efective au sporit de la 186 000, în 1990/1991 la 907 000, în 2007/2008.

Prelungirea perioadei învățământului obligatoriu prevăzută în noua reglementare era absolut necesară, chiar dacă pentru început este vorba de 10 ani; în perspectivă este de așteptat creșterea la 12 ani.

Evident că și îmbunătățirea calității învățământului românesc este legată de alocarea de resurse sporite, dezvoltarea infrastructurii, asigurarea accesului elevilor la toate nivelurile, începând cu grădinița, calitatea înaltă a pregătirii cadrelor didactice, și nu în ultimul rând, dezvoltarea unei atitudini generale favorabile școlii.

Același raport PNUD ne permite comparații din care rezultă distanța dintre România și alte țări, în privința alocării resurselor pentru învățământ. Astfel, România alocă pentru un elev din școala generală, în perioada 2003–2006, în medie, numai 941 \$ ppc/an, în timp ce țările vecine alocă sume cel puțin duble, iar țările occidentale, sume de 7–8 ori mai mari: Bulgaria alocă 2 045, Polonia 3 155, Slovenia 5 206, Italia 6 347, Suedia 8 415 etc.

Și în privința procentelor din cheltuielile guvernamentale alocate învățământului, România se află mult în urma altor țări. Astfel, față de valoarea medie de 8,6% în perioada 2000–2007, înregistrată în România, în țările de comparație doar Bulgaria avea valoare mai mică (6,2%), aceasta ajungând până la 17%, în cazul Norvegiei.

Remarcă finală

După cum se constată la cei patru indicatori analizați cât și la indicele global al dezvoltării umane, România ocupă o poziție sub potențialul pe care îl are, iar dintre indicatorii analizați gradul de cuprindere școlară este cel mai sensibil la politicile publice. Se pot obține îmbunătățiri importante în interval de câțiva ani, evident dacă se dorește acest lucru. Deocamdată intențiile factorilor politici nu se îndreaptă în acest sens.

BIBLIOGRAFIE

1. Bauer, R. (ed.), *Social Indicators*, Cambridge, Massachusetts, MIT Press, 1966.
2. Fahey, T., Nolan, B., Whelan, C., *Monitoring Quality of Life in Europe*, Luxembourg, European Commission, 2003.
3. Mărginean, I., Bălașa, A., (coord.), *Calitatea Vieții în România*, București, Editura Expert, 2002, 2005.
4. *** *Handbook in Social Indicators*, New York, United Nation Organisation, 1989.
5. *** *Human Development Reports*, UNDP, 1990–2007.

In this paper we analyse the data represented by the Human Development Index and its three indices: GDP per capita, Life Expectancy and Education Index (adult literacy rate and gross enrolment ratio for primary, secondary and tertiary school). The position held by Romania in the rankings of HDI is highlighted in a comparative perspectives for the period 1980–2007. Taking into consideration that Romania ranks among the last European Union members, the article includes recommendations for improving the current situation in the various fields of human development.

Keywords: *Human Development Index, Gross Domestic Product, Life Expectation at Birth, Index of Education, Enrolment in Education Rate, Literacy Rate.*